

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany/37010,ul-Nowotki-Marcelego.html>
25.03.2026, 00:12

ul. Nowotki Marcelego

*W ocenie Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu nazwa powyższa **powinna zostać zmieniona** jako wypełniająca normę art. 1 Ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (Dz.U. RP z 2016 r. poz. 744).*

Marceli Nowotko (1893-1942) – ps. „Stary”, działacz komunistyczny, przywódca stalinowskiej konspiracji na ziemiach polskich przerzucony na ziemie polskie w 1941 roku.

Urodził się 8 sierpnia 1893 roku w Warszawie w rodzinie fernali. Od 1907 roku mieszkał w Ciechanowie. Pracował jako pomocnik ogrodnika, następnie jako robotnik cukrowni i ślusarz. Od 1916 roku był członkiem rewolucyjnej, współpracującej z ruchem bolszewickim Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL).

W 1918 roku wstąpił do Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP). W dniach ofensywy Armii Czerwonej w 1920 r. aktywnie włączył się w działania dywersyjne, ukierunkowane na likwidację odrodzonego Państwa Polskiego i stworzenie polskiej republiki sowieckiej. Na terenach zajętych przez wojska bolszewickie w 1920 roku czynnie zaangażował się w tworzenie i działalność lokalnych struktur utworzonego w Białymstoku „rządu” sowieckiej Polski pod nazwą Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego. Najpierw wszedł do władz lokalnego Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego w miejscowości Łapy na Białostocczyźnie, a następnie został przewodniczącym Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego w Wysokiem Mazowieckiem. Za działalność na rzecz wroga w 1920 roku został zaocznie skazany przez wojskowy sąd doraźny na karę śmierci. Później wyjechał do Zagłębia Dąbrowskiego i działał na etacie zawodowego funkcjonariusza partii komunistycznej, pobierając stałą pensję ze środków przeznaczonych na działalność komunistyczną i wywrotową przez ZSRS.

W latach 1922-1923 był sekretarzem lwowskiej organizacji Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej, przemianowanej później na Komunistyczną Partię Zachodniej Ukrainy. W ramach działalności partyjnej zajmował się m.in. kolportażem ówczesnych haseł KPRP (od 1925 roku. działającej pod nazwą Komunistyczna Partia Polski), żądających budowy polskiej republiki sowieckiej, oderwania od Polski ziem wschodnich, a także – zgodnie z ówczesną linią partii – likwidacji „polskiej okupacji” na Pomorzu Gdańskim i Górnym Śląsku oraz przyłączenia tych regionów do Niemiec. W kolejnych latach był sekretarzem okręgowym KPP w Zagłębiu Dąbrowskim, w Łodzi i Warszawie Podmiejskiej. W 1929 r. został skazany przez niezawisły sąd Rzeczypospolitej na 4 lata pozbawienia wolności za działalność wywrotową. W 1934 roku. został kierownikiem Wydziału Rolnego KC KPP i członkiem Sekretariatu Krajowego KC KPP. Ponownie został skazany wyrokiem sądowym na 12 lat

więzienia w roku 1936. Pobyt w polskim więzieniu uchronił go przed sowieckimi wewnętrznymi czystkami w KPP i strukturach komunistycznych, prowadzonymi w końcu lat 30. Po ucieczce z więzienia w październiku 1939 roku przedostał się do Białegostoku, na teren okupacji sowieckiej. Był aktywistą i funkcjonariuszem sowieckiej administracji okupacyjnej: organizował kolaboracyjne kampanie polityczne, związane z „wyborami” do tzw. Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi. W okresie masowych represji i wywózek ludności polskiej na wschód w 1940 r. został sowieckim odpowiednikiem „starosty powiatowego”, czyli przewodniczącym Rejonowego Komitetu Wykonawczego w Łapach. Został też oficjalnie przyjęty do Wszechzwiązkowej Partii Komunistycznej (bolszewików) – WKP(b). W końcu 1940 roku, jako funkcjonariusz gwarantujący wierność stalinizmowi, został przez władze sowieckie wytypowany do udziału w specjalnych szkoleniach polityczno-dywersyjnych pod Moskwą.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej po dodatkowym przeszkoleniu agenturalnym i dywersyjnym został drogą lotniczą przerzucony do centralnej Polski jako dowódca sowieckiej siatki dywersyjnej (tzw. Grupa Inicjatywna), odtwarzanej w kraju pod zewnętrzną formą partii politycznej. Miał za zadanie zebrać różne grupki komunistycznej konspiracji, przede wszystkim z obszaru Generalnego Gubernatorstwa, w ramach jednej struktury, posiadającej łączność radiową, i ściśle podporządkować je wytycznym działania Moskwy. Nową nazwę – Polska Partia Robotnicza, taktykę polityczną i ideologię ściśle określił Stalin. Nowotko w Moskwie został wyposażony w szczegółowe rozkazy i wytyczne, dotyczące m.in. taktyki podwójnego zakonspirowania (w odniesieniu do łączności z Kominternem) i wykorzystywania haseł narodowowyzwoleńczych w propagandzie partyjnej. Jako przywódca PPR konsekwentnie egzekwował realizację wytycznych Stalina. Zginął w listopadzie 1942 roku w ramach wewnętrznych porachunków i rywalizacji o władzę w PPR – został zamordowany z inspiracji dowódcy Gwardii Ludowej PPR Bolesława Mołojca, który podjął – ostatecznie nieudaną – próbę całkowitego przejęcia władzy nad partią. W PRL był kreowany na bohatera narodowego, człowieka walczącego o wolność i niepodległość Polski; jego podobiznę umieszczano m.in. na monetach, a imię nadawano licznym szkołom i ulicom. Z reguły przemilczano prawdziwy charakter jego działalności dywersyjnej, nie eksponowano też udziału we władzach sowieckich, tworzonych na gruzach Polski w roku 1920 oraz w latach 1939–1941.

(mkkr)